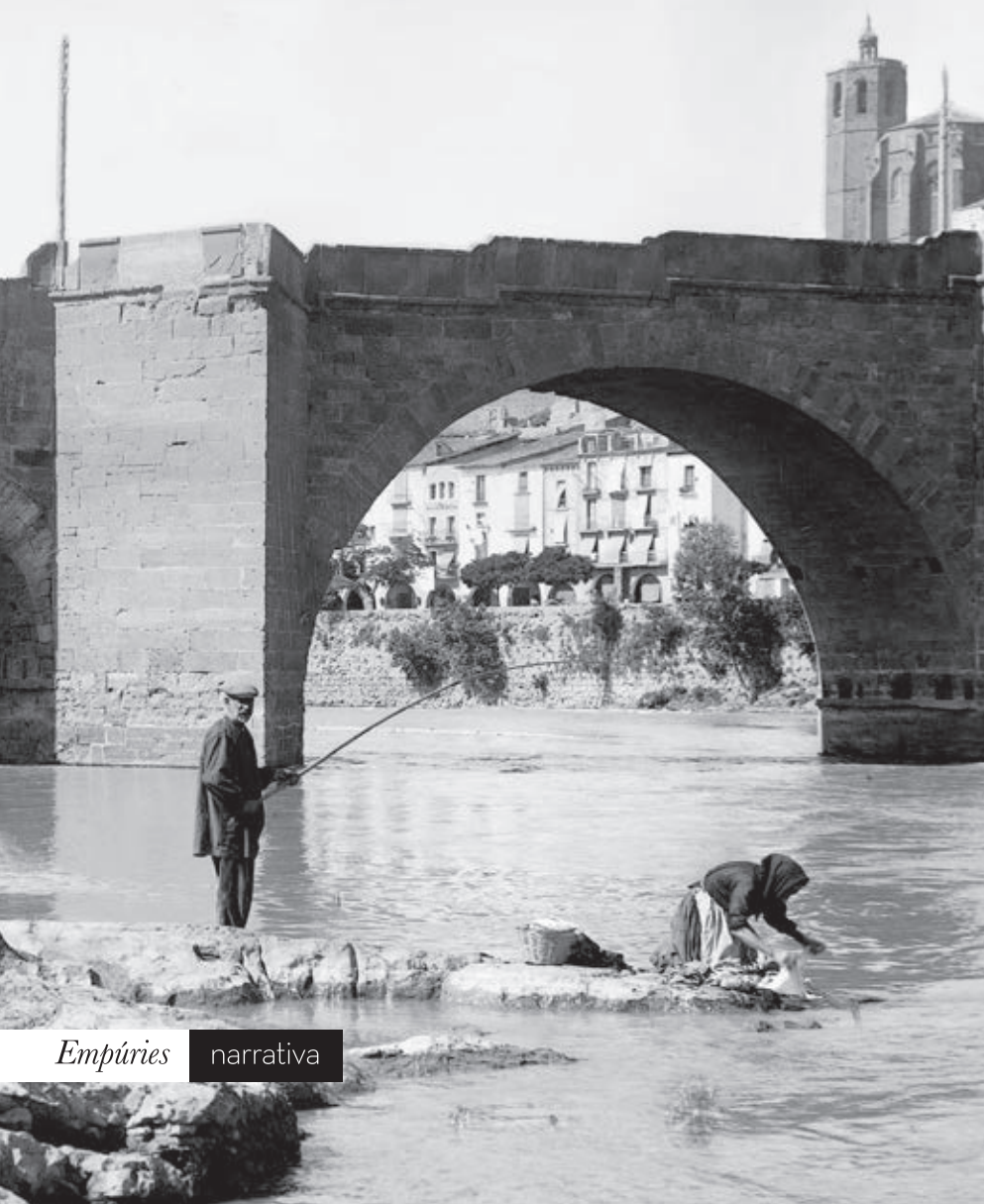

TERESA PÀMIES

MEMÒRIA DELS MORTS

Empúries

narrativa

Teresa Pàmies

Memòria
dels morts

Finalista
Premi de Novel·la Ramon Llull
1981

Editorial Empúries
Barcelona

© Hereus de Teresa Pàmies, 2019

Primera edició: 1981

Primera edició en aquesta col·lecció: juny del 2019

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Editorial Empúries
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.editorialempuries.cat

Fotocomposició: gama, s.l.
DIPÒSIT LEGAL: B. 13.559-2019
ISBN: 978-84-17879-01-3

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre
té la qualificació de paper ecològic i procedeix
de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor
qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions
establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de
Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar
o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com;
91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

TAULA

PRIMERA PART	9
SEGONA PART	83
TERCERA PART	133
QUARTA PART	181
Carta de la Magda	183
Resposta a la Magda	187
Segona carta de Magda	201
Va passar un any...	211

No parlem,
però, dels morts i fem-nos lentament
al pensament que alguna cosa d'ells
és molt a prop.

JOAN VINYOLI
El silenci dels morts

Quan els vius ens recorden ho fan condicionats pel remordiment. Ens evoquen més bons del que fórem. Totes les virtuts ens són atribuïdes; tots els defectes, oblidats. Des del cel, l'infern o els llimbs estant, els morts no ens reconeixem en la descripció que fan de nosaltres. Tampoc no ens podem creure les expressions d'amor, de respecte i d'admiració que se'ns dediquen. Si tant ens estimaren, per què ens van fer patir? Si tan savis érem, per què no ens obeïren? Si tanta fou la nostra autoritat moral, per què no ens escoltaren?

Visiten les nostres tombes i ploren. Ens duen flors naturals o de llautó, de seda o de plàstic, i un cop a l'any paguen al fosser perquè fregui la llosa o repinti la creu, car el dia de Tots Sants s'ha de quedar bé, no amb els difunts, sinó amb els vius xafarders que fan la visita al cementiri aturant-se més en els detalls ornamentals de cada sepulcre que en el recolliment emocionat que podem suscitar els morts.

Tanmateix estem agraïts als estimats comedians. Preferim la comèdia a l'oblit. No ens sap greu escoltar allò que mai no ens digueren en vida. És bonic sentir-los dir que la mare era meravellosa, bonica, intel·ligent i simpàtica. Entendreixen les expressions d'amor filial o fraternal, tot i sabent que ens arriben massa tard per fer-nos dolça la vida. L'amor explicitat des de llur condició de vivents és més mort que nosaltres. És erm. Només ells se n'aprofiten puix que els consola, conhort que necessiten especialment quan foren dolents amb nosaltres i els ataca el rau-rau del penediment. Volen creure que ens estimaren i a força d'insistir-hi acaben convençuts d'haver-nos estimat. Un cop assolit aquest convenciment es queden tranquils, se senten més bons, més humans, més decents...

Als marbres dels nínxols, damunt les lloses de pedra o d'alabastre, sobre les planxes de porcellana, d'argent o d'aram, hi fan escriure desconsolats epitafis, frases manllevades a l'Evangeli o als poetes com si participessin en un concurs de belles dedicatòries als morts i, com en altres detalls de la cerimònia, preval la competició dels vius i no el record afectuós pel difunt.

No obstant això els morts necessitem aquesta farsa per tal de no sentir-nos tan morts. Quina desolació fora la nostra sense escoltar el ressò de tot allò que els vius fan i diuen en recordar-nos! No són sincers? Prou que ho sabem, però com els estimats mentiders acabarem creient les mentides.

De vegades m'ha passat això, d'escoltar unes passes conegudes damunt la terra que m'embolcalla. Els

meus ossos encara poden estremir-se de tendresa. Espero amb delit que les passes s'aturin a la vora de la creu de ferro del capçal. Sé que és un dels meus fills. Quin? Tant se me'n dona. En la presència d'un hi són tots. Eren infants quan jo vaig morir. Infants els recordo. Ja tenen de cinquanta a seixanta anys. No he vist els estralls del temps en els rostres enyorats. Quina sort la meva! I quina sort la d'ells de no haver tingut una mare vella!

Vaig morir ofegada al riu. Ningú no presencià la meva agonia, i que llarga! Ningú no em va veure malalta. Ben pocs em veieren morta. Tots em recorden viva, sana i jove. Mai no podran associar-me a la malaltia ni a la decrepitud. No tinc curiositat per conèixer els meus nets. No faig l'esforç d'imaginar-los perquè caldria passar per fills adults que no he conegut. Tots els records són tendres. Els meus sofriments de mare i esposa són menys dolorosos perquè van acabar en la plenitud de la meva vida. No he estat mai una anciana i els meus fills segueixen infants en la memòria de morta, la més fidel de les memòries.

Fidel i inofensiva. Els morts no ens servim de la nostra memòria ni per venjar-nos dels greuges patits ni per deformar la història en benefici d'una ambició o d'una política. La meva mort, per exemple, ha estat manipulada pels dos bàndols de la guerra civil. Uns acusen els altres d'haver-me matat. Que en van d'errats! No poden preguntar-me el que va passar i jo soc l'única que ho sap. Fou tan natural que ningú no s'ho creuria. La vida n'és plena, d'accidents inesperats i naturals alhora, però la gent hi busca expli-

cacions artificials, no per afany de veritat sinó perquè, entorn als fets casuals, s'afronten, es mosseguen i s'exterminen.

Fou el darrer episodi dels quaranta anys que vaig viure. El recordo amb més precisió que els anteriors precisament per ésser l'últim. La darrera remor de la vida fou la veu del barquer de la bultra cridant que l'ajudessin a treure l'ofegada del pedregar. Això vol dir que encara era viva quan el corrent em va deixar entre el pedregam després d'aquells minuts d'asfíxia que em semblaren un segle. No recordo res més perquè el barquer em va treure ja morta del pilot de grava. No sé si anava sol o acompanyat. Recordo, això sí, que ja tardejava quan vaig ficar els peus al riu per treure el fang de les faveres. Suposo que degueren trobar les espardenyes al costat de la vimetera i la cistella plena de faves tendres a frec d'aixada, arrimada a la cabana de l'hort. Encara s'hi veia quan vaig perdre peu i una batzacada d'aigua em projectà rocam endins. La claror hi penetrava i jo alçava els braços per agafar-la. El riu baixava ple aquell dia, que era diumenge.

Són llargs els dies de juny i al captard tenen una claror blava. Recordo els crits del barquer i la barra de ferro que m'aturà el cor. El darrer record és aquell dolor violent i aterridor. Però en la mort no hi pensava.

Així vaig morir. Així de senzill, però els vius n'han fet versions diferents i si jo els pogués dir la veritat no la creurien. Ja són esclaus de llurs fabulacions.

De vegades puja al fossar la meva veïna Beta. S'atura damunt del clot, mastega un parenostre i cla-

ma justícia, com si a mi m'haguessin afusellat igual que afusellaren el seu home. Mai no he desxifrat el significat de les seves visites sota la pluja o la neu, el sol i les ventades. Si ha nevat treu la neu a cops de peu i si hi ha gelbre hi passa els dits com si fos el llom del seu gat. La seva veu ja no és aquell tro que jo recordo. Les veus s'aprimen amb els anys i es trenquen fàcilment en sanglots inexplicables. Jo sé que la Beta no tardarà gaire a mudar de casa, que un dia d'aquests la pujaran dins d'una caixa, l'enterraran entre els ossos del Beto i ja no haurà d'esfreixurar-se per enfilelar la costa del cementiri. Ingressarà a la confraria dels difunts, però ella és una anciana i jo no. Ens entendrem?

La rància senyora de can Fonoll també solia pujar carregada de remordiments i de pedres boniques als dits i al coll. S'aturava una estona a parlar-me malament dels meus fills, acusats d'haver-me abandonat per la política. Els vius ignoren que, als morts, no se'ls pot enganyar. Encara tenia la barra de deixar-me, al capçal, un pom de clavellines abans d'anar-se'n pel carrerany dels xiprers. El fosser sortia de la cofurna i la saludava ajupit i murri. Ella li donava un duro a tall de propina recomanant-li el clot de la «pobra abandonada».

Els meus fills van tardar molts anys a tornar perquè eren a l'exili. Mai no vaig dubtar que un dia pujarien a visitar-me. Els morts tenim paciència i no som malpensats. No ens ve d'un dia ni d'un any ni de vint.

Van pujar i van dir-me el que mai no van dir-me en vida. Van plorar molt, és clar. Han madurat i han après a expressar-se. La gran escriu llibres i tot. Em

deixen preciosos rams de flors i rastregen amb els dits la grava de la tomba per tal de treure'n brossa i fullaraca. S'han fet acompanyar pels fills i els han dit: «aquí reposa la vostra padrina» o «*vuestra abuela*» o «*votre grand-mère*», perquè han creat una família a l'exili i la canalla és estrangera. I jo no tinc cap curiositat per a conèixer els nets. Només m'interessen els fills tal com els recordo i em fa una mica d'angúnia pensar que ja són vells. Parlen i parlen amb mi perquè s'hi veuen obligats. No saben que jo en tinc prou de saber que no m'han oblidat al cap de tants anys. El que pensen i el que diuen no m'interessa gota. No m'interessen els seus projectes, embolics, èxits, fracassos... Tampoc no podria ajudar-los a resoldre-ho. Els necessito per suportar la soledat del sepulcre i no m'haurien d'importunar amb les seves preguntes i els seus remordiments. Tan senzilles que són les coses i tant que les compliquen.

Potser ho veig tan senzill perquè soc morta. La mort ho simplifica tot. Els trencacolls de la vida queden a l'altra banda i els vius s'hi han d'afrontar, ells sols, deixant els difunts en pau. Per això viuen, i viure és una responsabilitat que cal assumir. Els morts no en tenim cap perquè no podem influir sobre la vida ni sobre res. Tot ha quedat aturat en el nostre univers de fred i de silenci. Com la nostra memòria.

En deixar l'esplanada el sol badallava. Des de l'ampit de pedra del llarg mirador, s'albirava el curs del Segre entre els sots, els vims i canyissers dels bordois

mentre la boira s'enfilava pels grenys i matolls del camí del Calvari.

Em disposava a emprendre el retorn a la ciutat quan vaig veure la dona asseguda al primer pedrís del corriol, d'esquena al riu, entre dos arbres en les branques dels quals tremolejaven les primeres fulles de la tardor, la dolça tardor de les terres de ponent.

No m'estranyà la presència de la meva mare en aquell indret. Tanmateix m'haguera hagut d'estranyar atès que feia trenta-set anys que ella era morta.

«Hola, mare», li vaig dir en seure al seu costat. «Hola, xiqueta», em va respondre. La veu em va semblar que venia de molt lluny.

Anava descalça i el cabell, llarg i llis, li tapava la cara. Les mans, esteses damunt la falda, eren d'una lividesa que la foscor del davantal extremava. La veu s'assemblava a la meva. «No teniu fred?», vaig preguntar mirant-li els peus nus. Ella contestà que els morts no tenen fred ni calor, ni set ni gana, ni goig ni tristor. «Els morts —afegí— només tenen memòria.»

Va dir «tenen», com si ella no es considerés morta. No se m'acudí demanar-li aclariment sobre l'ús incorrecte del verb «tenir». No podia treure els ulls de les seves mans pàl·lides, d'una pal·lidesa com la cera vella.

Tan idèntiques eren les nostres veus i l'accent que no podria dir si va parlar ella o parlava jo, mentre bafarades de boira rellentosa pujaven del riu embol-

callant el paisatge, que esdevenia lívid com les mans, com els peus de la mare.

«Vos han agradat los crisantems?», vaig preguntar-li per tal d'omplir els silencis o d'evitar-los. Ella va dir que les flors que li oferien el dia de Tots Sants li feien més goig que les llàgrimes falses: «Com ho sabeu que els plors no són sincers?» Ella contestà que als morts no se'ls pot enganyar. «Hi ha gent que plora riuades sense plorar. Altres, amb els ulls secs, ploren de cor i ànima. Sense consol.»

Ho deia tot com si parlés sola, i a mi m'estranyava la seva eloqüència. No es proposava convèncer ni esperava resposta a les seves reflexions que, de vegades, eren interrogants. No sé si me l'escoltava o si era jo la que pensava en veu alta, parlant amb la mare, com m'havia passat altres vegades. En somnis, és clar. Aquell vespre, però, no somniava.

De sobte vaig adonar-me que jo era més vella que la meva mare. Li mirava les mans llises, de dits encara plens. Les comparava a les meves, pigmentades de taques de vellesa. Li mirava els peus no deformats, peus de donzella, sense ulls de poll, sense les venes endurides i protuberants. «Sou més jove que jo, mare; deu anys més jove, exactament. Podria donar-vos consells. No diu l'adagi que sap més el llop per vell que per llop? No, és clar, teniu raó: els morts no necessiten consells. I els vius, tampoc, mare.»

De consells me n'havien donat un feix, aquell matí. Consells de vella entenimentada, enriquida per

la veterania de viure, car ella, la Beta, havia sobreviscut.

Era una vella amiga de la meva mare i es diu Beta perquè al seu home li deien *lo Beto*. «L'he trobada a la reguereta, sí, encara hi és, la reguereta, mare. Una dona molt grassa hi rentava llençols i els picava amb una pala quadrada. Encara hi ha gent que renta roba picant-la.»

S'ha quedat sola, la Beta. Viu a la mateixa casa, però s'ha aposentat als baixos. L'edifici s'esfondra i l'han apuntalat amb bigues de ferro, clavades al carrer entre un pedrís i la paret, com canyes de tomateres. Sempre que hi ensopego em diu el mateix: «Ta mare sí que n'era de valenta...», i ho diu com si tots els altres, ella inclosa, fóssim una colla de covards. Sempre repeteix la mateixa anècdota: «Li vai dir a ta mare de què viuria, i ella contestava: “Amb un grapatet de caragols ja en tinc prou.” Era així, ta mare, però tu, és clar, no te'n recordes...» No li vaig contestar que sí, que me'n recordo sempre, jo, de la mare. Tampoc no li vaig dir que tot allò sobre vós m'ho havia contat infinitat de vegades. Els vells es repeteixen.

La Beta em va demanar que l'acompanyés a comprar el sopar. «I què sopeu?», vaig inquirir. M'informà detalladament sobre el menú, que es reduïa a un brou de peix. El peix ja no el venen a la plaça del Pou. Ara hi ha peixateries a diversos indrets de la ciutat. Fan molt goig les amples paneres de sardines i lluç, de rap i llenguados estesos entre fulles de palmera i branques de julivert, resplendents com si fossin de plata viva sota un sol artificial projectat per grans

fanals que pengen del sostre. Per això és tan car el peix, mare.

A la Beta, li fan bon tracte a la peixateria. L'he acompanyada fins al llindar de l'establiment, millor dit, fins al taulell, car per entrar cal baixar dos graons. Per evitar accidents als badocs hi ha un rètol que avisa: «¡Atención a la escalera!» Sí, a mi també m'ha xocat que ho digui en castellà, però a la ciutat n'hi ha un fotimer, de forasters no catalans, molts més que quan feien la presa de Llorenç i, és clar, els rètols s'escriuen en castellà, altrament alguns parroquians podrien trencar-s'hi el turmell, especialment a l'edat de la vostra amiga. Vuitanta-cinc? Els ossos de vuitanta-cinc anys no suporten caigudes. Li vaig aconsellar: «Hauríeu de caminar amb mangala», però la Beta digué que la mangala és per als tolits i per als vells.

Amb el brou del peix escaldarà una llesca de pa torrat, un crostonet com l'ungla —ha precisat—, i serà el seu sopar. El lluç se'l cruspirà demà per dinar, amb dues cullerades d'arròs blanc. L'arròs se l'adoba amb un gra d'all i una cullerada d'oli d'oliva, bullit lentament dintre d'un tupí de terrissa arrimat a les brases.

La mare no s'interessà en les tècniques culinàries de la seva amiga. Volia saber quins consells m'havia donat. La vaig complaure. «M'ha dit que no em fiï de ningú.» «Ara tothom és dels teus i com que surts als diaris i a la televisió tots te faran alabances...»

Calgué explicar-li, a la mare, què és la televisió, puix que ella havia mort l'any 1941. Malgrat l'esforç que vaig esmerçar per descriure-li el prodigiós invent i el seu funcionament, la meva ignorància tècnica no m'ho permeté.

«... de manera que la vostra amiga m'advertí: “Quan te diuen que són dels teus no te'ls cregos. No és veritat. Als teus los van pelar o van haver de fugir. Només se van quedar los de dretes i els que no érem res, amb la boca cosida i l'ai al cor. I quan ta mare va tornar, carregada de bona fe...”»

És cert el que ha dit la Beta. De bona fe n'estàvem carregats tots, vull dir, nosaltres, els que vam perdre. Tinguérem el poder i no ens en vam servir per destruir els que, més tard, maldaren per destruir-nos. Potser és aquesta la nostra superioritat.